

**МАРИЯ МИЦКОВА. ВЪЗРОЖДЕНСКИТЕ ПРЕДСТАВИ
И КОНЦЕПЦИИ ЗА КНИЖОВЕН ЕЗИК В ПРЕДГОВОРИТЕ
ОТ 20-ТЕ ДО 70-ТЕ ГОДИНИ НА XIX ВЕК**

ПЛОВДИВ, УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО

„ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“, 2020, 294 СТР.

Рецензията представя монографията на Мария Мицкова, посветена на възрожденските представи и концепции за книжовен език според информацията, съдържаща се в предговорите на книги, излезли в периода от 20-те до 70-те години на XIX век. Изтъкват се приносите на труда, в който чрез многоаспектен анализ на неизследвани досега авторски идеи и концепции се представя в нова светлина развитието на филологическата мисъл у нас през Възраждането.

**MARIA MITSKOVA. REVIVAL IDEAS AND CONCEPTS OF LITERARY
LANGUAGE AS REFLECTED IN PREFACES FROM THE 1820S
THROUGH THE 1870S**

PLOVDIV, PAISII HILENDARSKI UNIVERSITY PRESS, 202, 294 P.

This review presents a monograph by Maria Mitskova, dealing with Revival ideas and concepts of literary language according to the content of prefaces of books published from the 1820s through the 1870s. The author highlights the contributions of the study which sheds new light on the evolution of philological thought during the National Revival period through a multi-faceted analysis of hitherto unexplored authors' ideas and concepts.

В книгата си „Възрожденските представи и концепции за книжовен език в предговорите от 20-те до 70-те години на XIX век“ авторката Мария Мицкова разработва една значима за историята на новобългарския книжовен език (ИНБКЕ) тема, неизследвана досега в такава пълнота, системност и задълбоченост. Възрожденските предговори са ценен източник за ИНБКЕ, както и за историята на българската лингвистична теория. Цялостното и системното проучване на предговорите, както и интерпретацията на представените в тях проблеми разкриват движението на филологическите идеи през Възраждането, създаването на концепции за пътищата и начините за изграждане и развитие на НБКЕ, което прави труда приносен за историческата лингвистика.

Изследването е внушително с обема на проучените материали (ексцерпцията е направена върху 150 предговора) и обхваща половин век – от 20-те до 70-те години на XIX в., най-динамичния период в изграждането на НБКЕ. На основата на богат материал М. Мицкова прави важни обобщения и изводи с оглед на развитието на филологическата мисъл, езиковата теория и приложението им в книжовната практика. Тя проследява това движение в широкия контекст на балканските, славянските и европейските процеси, допринесли за осъществяването на съзнателно търсената „модернизация на манталитетите“, на фона на протичащите промени и реформи в Османската империя от епохата на Танзимата. Но наред с това анализира собствено българските процеси от гледна точка на вътрешната логика, която те следват като резултат от зараждането и движението на филологическото съзнание.

Целите на изследването и поставените задачи са ясно очертани и точно формулирани, като вниманието е фокусирано върху най-значимите езикови въпроси, които вълнуват възрожденските книжовници в периода на най-активното изграждане на НБКЕ. Авторката проследява еволюцията на филологическите възгледи, отразени в предговорите на издадени книги в периода от 20-те години на XIX в. до Освобождението. Разгледано в контекста на съотносимостта между историята на езиковите процеси и явления, от една страна, и хронологията на възгледите и разбиранията за развитието на езика, от друга, изграждането на книжовния език е представено и като процес, който отразява както хода на обществените преобразования – културни, социални и духовни, така и логиката на вътрешноезиковите промени. Наред с това авторката представя развитието на филологическите идеи през Възраждането в контекста на проблематиката, свързана с процеса на зараждане на националните движения от Новото време и ролята на езика като основно средство за национална легитимация и идентификация. Разсъждавайки върху анализиранияте възрожденски текстове, тя си поставя и задачата да изтъкне родните тенденции като част от тенденциите на големите идейно-философски течения на Европейското просвещение и Европейския романтизъм и да обследва пътя на адаптиране и разработване на европейските модели и създаването на адекватните за българската възрожденска действителност варианти.

М. Мицкова демонстрира отлично познаване на състоянието на проучванията по дадената проблематика в българската и чуждестранната езиковедска наука, както и общотеоретичните въпроси, свързани с темата, в различни области – теория и история на книжовния език, диахронна социолингвистика, стандартология, стилистика и др. Проучени са многобройни изследвания както от по-ранни периоди, така и съвсем нови, вкл. и от последните години. Успехът на работата е предопределен от ясно очертаната

рамка на изследването, добре заложената теоретична основа, информираност по отношение на литературните източници. В тази насока може да се отбележи широката библиографска осведоменост на авторката, а от друга страна, задълбоченият прочит на източниците, оригиналната интерпретация по различни проблеми и извеждането на собствени тези.

Изследването, което има интердисциплинарен и многоаспектен характер, предполага използването на специфична методика. И тук можем да отбележим добрата ориентация на авторката при избора на подходяща методология и инструментариум за постигане на поставените цели и задачи. В труда е показан един модерен подход към обекта на изследване на възрожденските предговори, който включва съчетаване на различни изследователски методи (deskriptивно-аналитичен, системно-структурен и историческо-типологичен), теоретична основа, базирана върху най-нови постановки и изследвания от различни области, и богат емпиричен материал. Тяхното комплексно прилагане дава възможност за оптимални резултати при описанието и анализите и води до обективни изводи.

Композицията на книгата се състои от увод, три глави, заключение, библиография, списък на изследваните източници и показалец на личните имена – с общ обем 294 стр., като се наблюдава системност, последователност и логичност при подредбата на отделните глави, а в съдържателен план авторката е изпълнила оптимално поставените цели и задачи. Концептуалният модел на изследването осветлява явленията на фона на обществено-политическата, културноисторическата, социолингвистичната и езиковата ситуация през разглеждания период и отчита вътрешния и външния им контекст, а това изисква интердисциплинарен подход и съчетаване на различни изследователски методи, с която нелека задача авторката се е справила отлично. Книгата е структурирана по подходящ начин, като се следва логиката на поставените цели и задачи: изясняване на феномена *възрожденски предговор*, плод на духовното обновление и същевременно катализатор на идеи и концепции за езика като продукт на новата епоха. Избран е хронологично-тематичният подход, за да се проследи развитието на езиковия въпрос и актуалните за всеки период проблеми, както и да се отговори доколко паралелни или изпреварващи са идеите спрямо книжовната практика. По убедителен начин М. Мицкова защитава тезите си в трите глави на книгата, като поставя идеите на възрожденския автор в контекста на националната езикова програма и на протичащите книжовноезикови процеси, от една страна, а от друга – в дискурса на взаимовръзки и влияния: османско, гръцко, европейско и славянско с оглед на осъществяването на общокултурния процес на национална идентификация през разглеждания период.

В изведените тези на М. Мицкова прозира задълбочен прочит на въпроса за категориите *език – общество; език – национален идентитет*. Чрез конкретен анализ на авторските възгледи в предговорите тя доказва завършената възрожденска представа за българския език като белег на нацията. Изследваният материал ясно показва, че възрожденските книжовници възприемат НБКЕ като обща, репрезентативна за българите формация, включваща елементи, които представят българския езиков континуитет през вековете: от живата говорима реч, от фолклорното наследство, от старата книжовна традиция. Същевременно авторката акцентира върху процеса на модернизация и следването на европейските модели на изграждане на единен книжовен език, чрез който се гради съвременната култура.

В най-съществената част на работата (трета глава) М. Мицкова анализира основните проблеми, които оформят бъдещия облик на книжовния език, проследява езиковите дискусии и обществените нагласи, свързани с характера на неговата основа, с нормализацията и кодификацията, с интелектуализацията му и т.н. Приносни са нейните наблюдения, че разгледачите във възрожденския предговор езикови проблеми със своята многоаспектност и актуалност позволяват да се добавят нови акценти към картината на българската националноезикова програма през Възраждането.

Очертаният в предговорите кръг от проблеми представя обективната езикова ситуация, в която системно и последователно се търсят решения. Авторката прецизно анализира развитието на идеята за изграждането на *книжовния език на говорна основа*; преодоляването на *диалектната пъстрота в писмената практика*; въпроса за *граматичната кодификация на книжовния език, макар и предписваща*; отказа от църковнославянската азбука и приемането на *светското гражданско писмо*, символ на новото време.

В своето изследване М. Мицкова правилно обвързва въпроса за *правописа* и изграждането му на фонологичен и на морфонологичен принцип с въпроса за *правоговора*. Както споделя авторката, следвайки общата линия на възрожденските филологически разсъждения и филологическите идеи на епохата, в своите предговори книжовниците от разглеждания период изтъкват необходимостта от съобразяване на правописа с живия език, но изпитват затруднения при създаването на произносителната (изговорната) норма. Доскоро в научната литература се смяташе, че въпросите на правоговора стават обект на разглеждане едва след окончателното уреждане на правописните въпроси и за правоговорни норми може да се говори след 20-те години на ХХ в., но като аспект от възрожденската езикова политика проблемът неизменно присъства в периодичния печат, както и в издадените през разглеждания период предисловия. Определен принос на изследователката

е изтъкването на ранната му поява в езиковите дискусии (през 20-те години на XIX в.).

М. Мицкова обръща внимание и на „гласовете“ на българските книжовници за *чист и правилен книжовен език*, отразени на страниците на предговорите. Тя отбелязва, че възрожденските възгледи за чист език не са неизменяема константа. Те отразяват динамичния ход на развитието на националноезиковата програма – еволюцията на идеите и становищата за пътищата, начините и механизмите на формиране на книжовния език. В хода на XIX в. патосът и емоционалните изблици отстъпват място на по-балансиранни позиции, релевантни на промените в стереотипите на мислене и адекватни на променената социокултурна парадигма.

Авторката разглежда и *интелектуализацията на езика* – не само като част от процеса на неговото развитие, обогатяване и усъвършенстване, но и като тенденция, особено ярка през българския XIX век, за повишаване на престижа на формиращия се книжовен език в съответствие с новите социокултурни и духовни търсения на епохата и новите условия на обществена комуникация.

Всички тези прояви М. Мицкова представя като единен процес, но в две основни паралелни русла – теоретично и прагматично: поетапно движение на идеи и на осмислени концепции от една страна, а от друга – книжовната практика, в която тези възгледи са претворени и отразени. Чрез задълбочения си анализ тя стига до извода, че единството на двете паралелни прояви в българската книжовноезикова история довежда до създаването на НБКЕ като език на цялата нация.

В *Заключението* са представени резултатите от многообхватния и задълбочен анализ на въпросите, поставени във възрожденските предговори. Обобщенията и изводите, до които достига М. Мицкова, я представят като перспективен млад учен.

В книгата са анализирани неизследвани досега идеи и концепции за българския книжовен език, което представя в нова светлина развитието на филологическата мисъл у нас през Възраждането. Задълбочено и компетентно са представени дискусии, мнения и предложения, които отразяват широкия обществен интерес към устройството на НБКЕ. Книгата има приносен характер в много насоки: тя е първото монографично изследване върху възрожденските представи и концепции за книжовен език, отразени в предговорите на книги, издадени през 20-те – 70-те години на XIX в. Текстът респектира със своята пълнота, цялостност и изчерпателност по отношение на разглежданата проблематика, което се дължи и на високата теоретична подготовка на авторката. Като си служи с аргументи, почерпани от самите въз-

рожденски преговори, тя дава своя оценка и извежда собствени тези по дискутираните книжовноезикови процеси и тенденции. Резултатите от изследването могат да послужат в бъдещи проучвания от областта на историята на новобългарския книжовен език, теорията на книжовните езици, съпоставителното езиковедие, социолингвистиката и други.

Диана Иванова / Diana Ivanova

✉ *Проф. д.ф.н. Диана Иванова*

Катедра „Български език“, Филологически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
ул. „Цар Асен“, 24, 4000 Пловдив, България
dpivanova@abv.bg

✉ *Prof. D.Sc. Diana Ivanova*

Department of Bulgarian Language Plovdiv University Paisii Hiledarski
24, Tsar Asen Str., 4000 Plovdiv, Bulgaria
dpivanova@abv.bg